

ARXIU I BIBLIOTEQUES CONSULTATS

Arxiu Diocesà de Mallorca (ADM)
Arxiu Municipal de Manacor (AMM)
Arxiu Municipal de Pollença (AMP)
Biblioteca de la Fundació Bartomeu March
Biblioteca de l'Abadia de Montserrat (Barcelona)

BIBLIOGRAFIA

- CARVAJAL MESQUIDA, Albert; GOMILA GRIMALT, Antoni (2010). *Així és Fartàritx*. Ajuntament de Manacor. Manacor.
- FURIÓ SASTRE, Antoni (1840). *Noticario o Anales de Mallorca correspondientes a los años 1825 hasta 1840*. (llibre manuscrit). Palma.
- GINARD BAUÇÀ, Rafel (1983). *El cançoner popular de Mallorca*. Volum III (segona edició). Editorial Moll. Palma.
- LÓPEZ CRESPI, Miquel (2002). *Temps i Gent de sa Pobla*. Col·lecció "Uialfàs", núm. 1. Ajuntament de sa Pobla. Sa Pobla.
- LLABRÉS BERNAL, Joan (1959). *Noticias y Relaciones históricas de Mallorca (siglo XIX)*. Tom II (1821-1840). Palma.
- OLIVAR, Alexandre (1977). *Catàleg dels manuscrits de la Biblioteca del Monestir de Montserrat*. Col·lecció "Scripta et documenta", núm. 25. Monestir de Montserrat.
- Revista *Sa Marjal*. Edició facsímil publicada per l'Ajuntament de sa Pobla (1990). Volum I (toms I-II). 1909-1910. Sa Pobla.
- Revista *Sa Marjal*. Edició facsímil publicada per l'Ajuntament de sa Pobla (1990). Volum II (toms III-IV). 1911-1912. Sa Pobla.
- Revista *Sa Marjal*. Edició facsímil publicada per l'Ajuntament de sa Pobla (1990). Volum X (toms XIX-XX). 1927-1928. Sa Pobla.

Jo som perlera

Sebastià Sansó Barceló

Després de tractar el tema de la indústria més significativa de Manacor des del punt de vista socioeconòmic, la idea de donar a conèixer les vivències de les protagonistes des d'un caire més personal va convertir-se en la base d'aquest treball, elaborat exclusivament amb fonts orals, per mitjà de les entrevistes que amablement ens concediren les dues protagonistes.

És, en definitiva, la història de dues dones manacorines i perleres, de les més antigues que podem trobar avui dia a Manacor. La segona generació d'aquelles dones que amb el seu esforç, mai no suficientment reconegut, ajudaren decisivament a superar la crisi que afectava Manacor durant els primers anys del segle passat. Per tal de conèixer un poc més les diverses tasques que es duïen a terme dins la fàbrica, s'ha considerat convenient aportar el testimoni de dues obreres dedicades a labors diferents.

D'acord amb la tradició, les dues aconpleixen amb el paradigma que defineix la major part de la classe treballadora de Manacor: dona perlera casada amb home fuster.

Na Catalina Bauzà Ferragut, *Pastureta*, va néixer a Manacor el 24 d'abril de 1923 i vivia al carrer d'Artà número 57. Com moltes altres dones de la seva família, quan arribà l'hora de guanyar-se la vida la sortida natural fou fer-se perlera. Ho havia estat la seva mare, les seves ties i també ho serien les seves germanes Aina (Manacor, 22-11-1925), Bàrbara (Manacor, 11-09-1928) i Antònia (Manacor, 16-11-1935).

La seva mare, Catalina Ferragut, consta amb el número 38 a la relació del personal d'Hugo Heusch & Cia. de 1915, destinada al Taller III. Aleshores tenia 17 anys i vivia al carrer d'en Colom número 66, al raval de Fartàritx, un dels barris de Manacor que més perleres aportava. Començà des de nina i fins que es va casar, com també ho feren les seves germanes Bàrbara, de 15 anys, inscrita igualment al Taller III amb el número 140, i Magdalena. La primera va entrar a treballar a IEPISA el 31-01-1944 amb el número 536; la segona començà a la

fàbrica el 28-08-1945 i se li assignà el número 712; i la tercera inicià la seva vida laboral com a perlera el 14-11-1950 i li va correspondre el número 979. Totes elles foren destinades al Taller de *Xutatge*.

Altres dones de la família, filles de les anteriors i cosines de Catalina *Pastureta*, començaren de ben jovenetes a guanyar-se la vida a la fàbrica perlera.

Per intercessió de la seva mare davant l'encarregada francesa Constance Dupont, va aconseguir fàcilment un lloc dins la secció de *Xutatge* de l'única fàbrica de perles existent a Manacor. Era un bon moment per accedir al món laboral. La indústria perlera gaudia d'una època de clara expansió gràcies a la desaparició de la competència externa a causa de la Segona Guerra Mundial.

Així doncs, dia 17 de desembre de 1942, als denou anys, s'inscriví en els registres de la Indústria Espanyola de Perlas Imitación, S.A. amb el número 419, a la secció de *Xutatge*, dins una sala on es reunien una vuitantena d'obreres de les gairebé cinc-centes que treballaven aleshores a la fàbrica, tot i que, segons ella, hi acudien prop d'un milenar. Tota la seva vida laboral fins que es va retirar l'any 1985 va transcórrer en aquesta secció.

Encara que no recorda el salari de les obreres d'altres seccions, sí que té present que el fruit de la primera setmana de treball foren 15 pessetes. Era el jornal base percebut per les hores reglamentàries (el 1942 el jornal mitjà de les dones, segons dades de l'empresa, era de 5,50 ptes./dia), al qual s'havien d'afegir les hores d'excés invertides a fer més rendible l'esforç quotidià mitjançant l'escarada.

Foto cortesia de Majorica.

Cada dia havien d'afrontar jornades de més de nou hores. Des de les set del matí fins a les dotze i mitja, quan sonava la sirena per anar a dinar. Gairebé amb la darrera bocinada a la boca, tornaven a emprendre el camí cap a la fàbrica per estar ja assegudes al seu lloc de treball a les dues en punt. La tasca del capvespre finava a les set, tot i que, habitualment, existia la possibilitat de quedar a fer excés, en un treball que considerava lleuger en comparació amb les que fonien els nuclis, sobretot a causa de la calor.

A l'horari de treball s'afegien els quatre desplaçaments de prop de mitja hora cadascun invertits per anar a la fàbrica des de ca seva i viceversa. Al migdia tenia poc temps per dinar, ja que aviat, cinc minuts abans de les dues, sonaria la primera sirena, seguida de la segona, moment en què la portera tancava les barreres. Les que no havien entrat es veien obligades a tornar-se'n a casa seva, la qual cosa significava perdre el jornal.

Cada dia solien acabar una mitjana de 15 o 16 maces (composta cadascuna de 12 fils) de nuclis seleccionats prèviament. Per tant, cada obrera podia enllestir quasi dos centenars de collars cada jornada. Bàsicament, el seu treball consistia a confeccionar els collars començant per enfilear les perles més petites per anar augmentant-ne el grossor fins a la meitat i tornar a decreixer sempre gradualment, tot manejant uns calibres d'entre 2,5 i 9/10 mil·límetres, tot i que se'n feien de fins a 2 centímetres. La llargària més habitual era d'entre 45 i 60 centímetres.

Era la tasca anomenada *xutatge*, de clara reminiscència francesa, quefer en el qual, amb el temps, assolien tal destresa que el podien fer de memòria, sense haver de comptar les perles que, prèviament, altres obreres com na Martorell havien col·locat amb cura sobre els suros per dur-les a colorar. Després, altres com na Maria *Peu* s'ocupaven de tallar els capolls per seguidament passar a mans d'altres dones que traspassaven els nuclis arribats des de la secció de color a uns altres fils. El procés es completava amb la tasca d'aquelles que feien els nusos o posaven els tancadors als collars ja acabats, sempre sota el control de la capatassa Damiana Suñer *Xora*. D'entre aquella colla de dones, té un record per a les obreres més antigues de la secció, com ara ses Ordines i sa Fornereta des Barracar. I també per a les més destres, com na Capona i na Lova.

Na Gregòria Martínez Barceló va néixer a Manacor el 20 d'abril de 1929, filla d'un carrabiner valencià destinat a Manacor i de mare manacorina. Just tenia un any quan, juntament amb la seva mare i el seu germà de tres anys, partí cap a Gandia on son pare havia estat destinat. Cridat a files per l'exèrcit republicà, va morir al front deixant na Gregòria i el seu germà orfes, ja que la seva mare havia mort un any abans. En assabentar-se'n la seva padrina materna, acudí a recollir-los a la península.

Foto cortesia de na Catalina Bauzà Ferragut.

A l'igual que en moltes d'altres llars manacorines, les vetlades a la casa de la família de na Gregòria es passaven feinejant amb la tasca que les perleres se'n portaven a ca seva després de fer el jornal a la fàbrica, per tal de guanyar-se alguns diners amb aquelles escarades que, encara que mal pagades, ajudaven a millorar el nivell de vida de les classes humils en els difícils anys de la postguerra. A ella li pertocava triar les perles fetes per la seva tia Margalida durant la jornada laboral. Amb el temps, havia aconseguit destriar perfectament les perles bones de les dolentes, la qual cosa li serviria en el moment d'ingressar a la fàbrica.

Per mediació de la seva tia davant Constance Dupont, l'encarregada del Taller II, na Gregòria va poder accedir a un lloc dins *les perles grans*. Tot i que la data d'inscripció és del 17 de juliol de 1944, amb el número 586, ella manté que va començar a treballar un poc abans de complir els catorze anys (potser fos els primers mesos d'aquell any, malgrat la seva inscripció no s'efectuà fins a la data citada). Possiblement així seria, ja que va necessitar les gestions de Margalida Alcover, aleshores delegada local del sindicat vertical. La influència de la seva tia, de la qual cercava la protecció en aquells primers moments dins una fàbrica que

li pareixia immensa, va aconseguir que Constance li deixàs triar el lloc de treball: enfilars collars, en principi una tasca més lleugera i suportable per a una nina de la seva edat; o fondre nuclis amb "so llum", tal com denominaven col·loquialment al bufador, un dels treballs més feixucs del procés.

La proximitat de la tia Margalida, asseguda al banc de davant i disposada a ajudar la seva neboda-filla en tot moment, va decidir na Gregòria per la segona opció, tasca que desenvolupà al llarg de tota la seva vida laboral.

La seva primera tasca, tot i que per un període curt de temps, fou l'elaboració de perles bufades a base d'insuflar aire comprimit, una tasca pesada malgrat s'hagués suavitzat respecte a aquelles pri-

Gregòria Martínez Barceló. Foto cortesia de Majorica.

Foto cortesia de Majorica.

meres obreres de principis de segle que havien d'aconseguir els nuclis a força de malmemar els seus pulmons. Es tractava d'un procés consistent a elaborar petites cèl·lules buides a partir de tubs de vidre de grossor variable depenent del calibre desitjat, un extrem del qual es posava en contacte amb una flama per, seguidament, i mitjançant una lleugera bufada a l'altre extrem, aconseguir una forma rodona que se separava del tub amb un tallador.

Poc temps després va passar a ocupar el seu lloc dins el Taller II sota la direcció d'Albert Jacquart, al qual considera una bellíssima persona, que parlava francès i xampurrejava el castellà. Un taller que li pareixia grandios fins al punt que no gosava alçar els ulls de la flama.

A les set fileres de bancs s'asseien més de dos centenars d'obreres. Totes elles, amb molt d'esforç i dins una calor sufocant, es dedicaven a fondre el vidre per formar aquelles bolletes que s'havien de convertir en les preuades perles destinades a ser lluïdes arreu del món.

El petit sobre marró que se'n dugué a casa seva la primera setmana contenia trenta-cinc pessetes. Era el preu de cinquanta hores de feina. Tres setmanes més tard, ja podia afegir al jornal desset pessetes més de la prima. Però per endur-se'n aquells deu duros i dues pessetes no es podia perdre gens ni mica de temps, s'havia d'anar al màxim de rendiment. L'any 1945 el jornal mitjà d'una perlera era de poc menys de vuit pessetes. Deu anys més tard el salari mitjà per cada dia de feina superava les trenta pessetes i els dotze duros després de la implantació del sistema d'incentius Bedaux l'any 1962.

Foto cortesia de Majorica.

Els matins, el camí cap a la fàbrica s'aprofitava per berenar, invariablement de pa amb oli embolicat dins paper de diari, la qual cosa feia que el pa s'adornàs de lletres. Hi havia dos motius per no fer-ho el temps de la feina: la impossibilitat

de rendir a bastament per aconseguir la prima si es gastava el temps menjant; i la teòrica prohibició de menjar dins l'horari de treball. Malgrat això, ella, que era de barra prima, aprofitava entre fil i fil per pegar qualche mossegada sense aturar-se ni perdre temps, mentre la capatassa feia els ulls grossos.

La seva feina consistia a fondre nuclis, asseguda en un banquet mòbil que es desplaçava un metre i mig sobre unes rodes, mantingudes sempre ben engraixades mitjançant un setrill d'oli. Situades davant l'enginy, les dones tenien a la seva esquerra una politja que proporcionava un moviment rotatori al fil de coure col·locat en el torn sobre la banca, i el tensor del fil a la seva dreta. Aleshores agafaven la barreta de vidre, de gruixa convenient per aconseguir la bolla del calibre desitjat, amb la mà dreta, el bufador amb la mà esquerra i apropaven la barreta al con que formava la flama del bufador, de manera que quedàs quasi perpendicular i assegurant-se de no tocar el fil de coure.

A mesura que la flama estovava el vidre, aquest tornava de color vermell i començava a disminuir de diàmetre formant al seu extrem una espècie de gota. En aquell precís moment s'encalientia ràpidament amb el bufador la capa de caolí que cobria el fil de coure, sense tocar-lo, fins que uns petits punts vermells en la pel·lícula d'aquest material indicaven el moment oportú per acostar-hi la barreta, encara incandescent, i deixar que el fil de coure rebés la gota amb la qual es formava ràpidament la bolla. Cuidant de retirar la barreta de vidre en sentit contrari a la rotació del fil, es procedia a eliminar les restes que quedaven a la bolla aplicant el bufador fins que quedava perfectament rodona. Quan arribaven al cap del fil, es retirava dipositant-lo sobre un suport des d'on una obrera els recollia regularment per buidar-los estirant el fil.

Totes les dones que fonien perles desitjaven fer les dels números més petits, ja que eren més fàcils d'aconseguir. Na Gregòria diu que ella preferia elaborar el 14, el 35 i el 38 (corresponents a calibres d'entre 4 i 7 mil·límetres), ja que els nuclis més grossos no rendien tant. En aquesta qüestió calia tenir-ho bé amb les encarregades de repartir la tasca.

Per tal d'augmentar el rendiment, atès que les obreres que fonien els nuclis anaven a escarada, en ocasions treballaven amb dues barretes de vidre a la mà, que alternaven a l'hora de fondre la bolla i aconseguint així una alta productivitat.

Per a l'obtenció de nuclis d'un forat, el sistema era bàsicament el mateix, només que la fusió de la bolla es feia sobre un tros de fil de coure sostingut per l'obrero amb una mà alhora que amb l'altra anava formant la bolla.

Malgrat posar-hi tot l'esment, era impossible fer-les totes del número assignat. El guany el tenies com més n'aconsegues del número desitjat una vegada

passades pel sedàs. Era molt important fer-les de qualitat, ja que les defectuoses eren descomptades del total.

Més endavant la destinaren a fer perles d'un forat, les anomenades de "pera", les perles "dolces", les "esclafades" i altres de "fantasia". Es treballava en bancs individuals. La dificultat de la nova tasca obligava a posar en pràctica noves estratègies per poder arribar a la prima: des de posar-se a treballar abans d'hora fins a estalviar-se qualsevol moviment innecessari, fins i tot anar al bany.

Coincidint amb la posada en funcionament de les màquines a la dècada dels anys setanta, el procés es va automatitzar substancialment i l'elaboració de perles de forma manual es va restringir només a la demostració. Na Gregòria fou de les obreres assignades al maneig de dos d'aquells enginys, cada un dels quals tenia capacitat per fondre 8 barretes. Elles es cuidaven dels ajustaments necessaris per aconseguir el calibre desitjat i assolir la màxima producció dins un ambient que en ocasions arribava als 40 graus. Aquesta fou la darrera tasca encomanada a na Gregòria fins a la seva jubilació l'any 1992.

Per acabar, només reafirmar la consciència de classe i l'orgull de ser perleres, com ho demostren els testimonis de les dues obreres entrevistades. Ambdues coincideixen en els trets fonamentals que marcaven el tarannà de les obreres de les perles. El primer seria les bones relacions dels treballadors amb els responsables de l'empresa, no només dels propietaris Heusch -als quals veien en comptades ocasions-, sinó també amb els directors Riche, tant el pare com el fill, així com amb els altres comandaments intermedis, guardant un especial record d'Albert Jacquart i Constance Dupont, que els ensenyaren l'ofici. Per altra banda, les dues reconeixen que treballar a les perles va suposar un gran ajut per a les seves famílies, ja que es consideraven ben pagades, fins i tot, potser, més que altres obreres. Na Gregòria manté que "gràcies a les perles tenim el que tenim", alhora que afegeix que "si les perles funcionassin com abans, Manacor no estaria en crisi".

No obliden, en referir-se als avantatges que suposava treballar a *ses perles*, poder disposar d'una guarderia, un economat i servei mèdic; tot recordant també els obsequis que rebien per part de l'empresa, com ara una ben assortida cistella per les festes de Nadal o el saquet de farina per fer les panades que se'n duïen per Pasqua, així com la correcta política de personal, fins i tot en temps de crisi, duita a terme per l'empresa; extrem confirmat per na Gregòria, membre durant bastants anys del Jurat d'Empresa.

Margalida Segura Segura, una dona controvertida

Gloria Gallego Caminero¹, Denise Gastaldo², Maria del Pilar Castor Binimelis³, Margalida Miró Bonet⁴, Eva Canaleta Safont⁵

Introducció

Per mitjà d'aquesta comunicació pretenem situar la figura de Margalida Segura Segura, que pot ésser considerada com la primera dona llicenciada en medicina i cirurgia de les Balears, dins el context socioeducatiu de finals del segle XIX i principis del XX.

En començar la recerca ens plantejarem diferents qüestions que volíem aclarir: era una dona de mentalitat progressista?, què la va impulsar a estudiar?, venia d'una família de metges?, una vegada llicenciada va exercir-ne professionalment?, com és que a Manacor no és gaire conegut que la primera metgessa de Balears era d'aquesta Ciutat?...

Per respondre aquestes preguntes i per reconstruir la seva vida hem indagat en 4 tipus de fonts:

- a) Fonts d'arxiu. L'Arxiu General de l'Administració (AGA) ha estat el punt de partida d'aquesta recerca, ja que en els llibres de registres de títols nacionals hem trobat la nostra protagonista entre els titulats en medicina i cirurgia nascuts a Balears. Tot i això, hem d'aclarir que aquests llibres

- 1 Dra. en evolució i cognició humana. Professora TEU del Departament d'Infermeria i Fisioteràpia de la UIB. Membre del Grup Febe i del Grup d'Investigació d'Història de la Salut de l'Institut Universitari d'Investigació en Ciències de la Salut de la Universitat de les Illes Balears (GIHS-IUNICS-UIB).
- 2 Dra. en sociologia. Professora de la Bloomberg Faculty of Nursing University of Toronto (Canadà).
- 3 Historiadora i arxivera municipal de Manacor.
- 4 Dra. en ciències de la infermeria i salut internacional. Professora TEU del Departament d'Infermeria i Fisioteràpia de la UIB. Membre del Grup d'Investigació Crítica en Salut (IUNICS-UIB).
- 5 Antropòloga i historiadora .